

A Sötét Triád személyiségvonások mint a gyors életmenet-stratégiák indikátorai: A korai stresszhatások, a kedvezőtlen körülményekhez való alkalmazkodás hatása a személyiségfejlődésre

Birkás Béla* és Csathó Árpád

Pécsi Tudományegyetem, Általános Orvostudományi Kar, Magatartástudományi Intézet, Magyarország

SZEMLE

Beérkezett: 2022. február 28. • Elfogadva: 2022. március 30.

Megjelent az interneten: 2022. július 1.

© 2022 A szerző(k)

Az élettörténet-elmélet szerint a gyermekkorban tapasztalt különböző környezeti (ökológiai és/vagy társadalmi) feltételekhez való alkalmazkodást a legkülönbözőbb tulajdonságok széles skálája szabályozza, ami különböző viselkedési stratégiákat eredményez. A kiszámíthatatlan és zord körülmények általában gyorsabb élettörténeti stratégiákat eredményeznek, amelyeket a korai érés, a nagyszámú, de alacsony kötődéssel jellemezhető szexuális kapcsolat és az utódokkal szembeni alacsonyabb szülői támogatás jellemez. A kiszámíthatatlanság és a zord körülmények nemcsak a szociális és érzelmi működésre vannak hatással, hanem olyan személyiségvonások kialakulását is elősegíthetik, melyek a társas kapcsolatok nagyobb mértékű instabilitásához vezethetnek, illetve az önzőbb viselkedési formáknak kedveznek. Hasonlóképpen, a negatív, traumatikus gyermekkori tapasztalatok, mint például a rossz szülői bánásmód vagy az intenzív szülő-gyermek konfliktus befolyásolja a személyiségfejlődést, és bizalmatlan, rosszindulatú interperszonális stílust eredményezhet. A jelen rövid áttekintés célja, hogy összefoglalja a kora életkori negatív élményeknek a személyiségfejlődésre és a gyors élettörténeti stratégiákra gyakorolt hatásával kapcsolatos eredményeket. Azzal, hogy megmutatjuk, hogy e két területen párhuzamosságok vannak, például a kedvezőtlen környezeti feltételekhez való alkalmazkodásban, reméljük, hogy megfelelő kiindulópontot és elméleti keretet szolgáltatunk a személyiségvonások és személyiségfunkciók ultimatív és proximatív szinteken történő átfogó megismeréséhez és az erre irányuló jövőbeli vizsgálatoknak.

* Levelező szerző. E-mail: bela.birkas@aok.pte.hu

KULCSSZAVAK

élettörténet-elmélet, kora életkori stressz, gyors életmenet-stratégiák, személyiségfejlődés, Sötét Triád

BEVEZETÉS

Az emberi személyiség már évezredek óta áll a gondolkodók és kutatók érdeklődésének középpontjában. Azonban a személyiségelméletek és kutatások túlnyomó többsége a kapcsolódó proximatív (közvetlen) mechanizmusok leírására irányul, és kisebb figyelem irányul a személyiségvonások lehetséges evolúciós eredetének vagy adaptív értékének vizsgálatára. A személyiségpszichológia több területén is átfogó, nagy mennyiségű ismeret és vizsgálati eredmény halmozódott fel, mint például a személyiség szerkezetére (pl. [Bohane, Maguire és Richardson, 2017](#); [Markon, Krueger és Watson, 2005](#)) vagy a kora életkori tapasztalatok személyiségvonások fejlődésére gyakorolt hatására vonatkozóan (pl. [Beaver, Hartman és Belsky, 2015](#); [Ogle, Rubin és Siegler, 2015](#)). Például jól ismerjük a kora életkori negatív tapasztalatok longitudinális személyiségfejlődés jellemzőire gyakorolt hatását (pl. [Briley és Tucker-Drob, 2014](#); [Newton-Howes, Clark és Chanan, 2015](#)) vagy a személyiségfunkciók alapjául szolgáló neurobiológiai folyamatokat (pl. [Kennis, Rademaker és Geuze, 2013](#); [Kundakovic és Champagne, 2015](#)). Hasonlóképpen számos tanulmány tesztelte az élettörténet-elmélet (Life History Theory, LHT) különböző predikcióit és lehetséges kimeneteleit. Az élettörténet-elmélet egy olyan evolúciós keretrendszernek tekinthető, amely magyarázza és leírja azokat a stratégiákat, amelyek mentén az egyedek a korlátozott erőforrásait (pl. energia, idő stb.) adaptívan képesek elbeosztani a túlélés és a szaporodás maximalizálása érdekében. Vagyis az élettörténet-elmélet alapján újabb hipotézisek fogalmazhatók meg a pszichoszociális fejlődés és funkciók kapcsán, valamint ezen mechanizmusok túlélésben vagy szaporodásban betöltött szerepéről és jelentőségéről (áttekintésért lásd [Buss, 2015](#)). Például a pszichoszociális folyamatok mögött meghúzódó proximális mechanizmusok közé tartoznak a stresszre adott válasz, a párválasztás és a szülői nevelés különböző formái, valamint a környezeti körülményekhez való alkalmazkodás ([Buss, 2015](#)). Mindezek fényében a személyiségpszichológia és az élettörténet-elmélet fuzionálása hozzájárulhat a pszichobiológiai jelenségek átfogóbb megértéséhez, például a korai életkori stressz hosszú távú hatásainak és a mögöttes, ultimatív és proximatív mechanizmusok megvilágításával. Jelen áttekintés célja röviden összefoglalni a személyiség- és élettörténeti kutatások eredményeit a korai stresszre adott reakciók és személyiségfejlődés metszetére vonatkozóan.

Mind a személyiségjegyek, mind pedig az életmenet-stratégiák részben a korai élettapasztalatok által formálódnak, alakulnak, és ezek eredményeképpen jól definiálható egyéni különbségeket mutatnak. A korai életszakaszokban megtapasztalt viszontagságok által kialakult személyiségstruktúrák olyan viselkedésmódokhoz, valamint kognitív-érzelmi funkciókhoz kapcsolódnak, amelyek kevésbé kedvező körülmények között is elősegítik az egyén reprodukcióját és/vagy túlélését. A személyiség pedig kiemelkedő szerephez jut az interperszonális kapcsolatok, a párválasztás és az utódgondozás során, valamint az egzisztenciális kihívások kezelésében is. Tehát, a személyiségvonások a kora gyermekkori életkörülmények és tapasztalatok által formált adaptív életmenet-stratégiák megnyilvánulásainak is tekinthetők. Ennek megfelelően a maladaptív, kizsákmányoló, manipulatív, illetve egocentrikus személyiségvonások – melyeket részben a Sötét Triád képvisel (szubklinikai narcizmus, szubklinikai pszichopátia és

machiavellizmus) – az életmenet-stratégiák indikátoraiként is értelmezhetők (Paulhus és Williams, 2002). A legújabb eredményekkel összhangban amellett érvelünk, hogy a Sötét Triád koncepciója megfelelő modellként szolgál arra, hogy a kiszámíthatatlan és hátrányos életkörülmények és negatív tapasztalatok által formált életmenet-stratégiák hogyan kapcsolódnak a személyiségfejlődéshez. A kedvezőtlen körülményekhez való alkalmazkodás során az önérdekközpontú (másokat kihasználó, manipulatív) személyiségvonások adaptívabbnak bizonyulhatnak más személyiségjegyekhez képest, ami jól magyarázza a Sötét Hármas vonások fejlődését és létjogosultságát látszólagos maladaptivitásuk és társas elutasítottságuk ellenére.

ÉLETTÖRTÉNETI VONÁSOK ÉS ÉLETMENET-STRATÉGIÁK

A szűkös erőforrások arra kényszerít(het)ik az egyedeket, hogy kompromisszumokat kössenek a jelenlegi és a jövőbeli szaporodás, illetve a meglévő utódok eltartása és egy újabb utód előállítása között (Kaplan és Gangestad, 2005). Az ilyen kompromisszumok kimenetelét meghatározó jellemzők az élettörténet-elmélet központi elemei, és élettörténeti vonásoknak nevezik őket. Az élettörténeti vonások általában a fejlődési szakaszok időzítését és a túlélési, valamint szaporodási stratégiákhoz kapcsolódó pszichobiológiai funkciók, például a párzási viselkedés, a szülői befektetés és az öregedés kialakulását határozzák meg (Bjorklund és Ellis, 2014; Ellis, Figueredo, Brumbach és Schlomer, 2009; Kaplan és Gangestad, 2005). A korlátozott erőforrások veszélyeztetik az egyed képességét arra, hogy a fejlődése, túlélése és szaporodása minden összetevőjét maximalizálja. Ezért kompromisszumok sorozatán keresztül kell rangsorolnia az erőforrások elosztását. Az élettörténet-elmélet az egyedi élettörténeti tapasztalatokat és jellegzetességeket kapcsolja össze az erőforrás-ráfordítási (allokációs) stratégiákkal (Chisholm, 1999; Kaplan és Gangestad, 2005).

A legadaptívabb allokációs stratégia jellege a körülményektől függően változik. Például a gyermekek és a felnőttek optimális energielosztási stratégiái különböznek: a gyermekek több erőforrást használnak a növekedésükhöz és fejlődésükhöz az érettség elérése érdekében, míg a felnőtteknek támogatniuk kell gyermekeiket, és energiát kell fordítaniuk saját túlélésükre. Következésképpen vannak olyan egyéni körülmények és jellemzők, amelyek az optimális allokációs stratégiákat alakítják, és amelyek az életút során változ(hat)nak, és így az életesemények (pl. fejlődés, szaporodás stb.) időzítésében mutatkozó különbségeket is dinamikusan alakítják (Bjorklund és Ellis, 2014; Chisholm, 1999; Chisholm és mtsai, 1993; Kaplan és Gangestad, 2005). Az egyén élettörténeti jellemzői, személyiségvonásai és környezeti körülményei együttesen határozzák meg az általános életmenet-stratégiáját (Ellis és mtsai, 2009). Az életmenet-stratégiák tehát az aktuális és lokális (helyi) körülményekhez (fizikai és/vagy társas környezet) alkalmazkodnak, ugyanakkor az egyéni jellemzők változatossága miatt a környezeti korlátok között rugalmasak és változatosak. Más szóval feltételes stratégiákról van szó abban az értelemben, hogy a stratégiai repertoár idomul azokhoz a feltételekhez és környezeti körülményekhez, amelyekkel az élőlény találkozik.

A LASSÚ-GYORS KONTINUUM

Azt feltételezik, hogy minden élettörténeti stratégia egy lassú-gyors kontinuumon helyezhető el (Del Giudice, Gangestad és Kaplan, 2015). Konkrétabban, a lassú és gyors életmenet-stratégiák a metabolikus, kognitív, viselkedési és személyiségvonások összehangolt és integrált mintáinak tekinthetők (részletesen lásd Brumbach, Figueredo és Ellis, 2009; De Baca, Wahl, Barnett,

Figueredo és Ellis, 2016; Del Giudice és mtsai, 2015; Ellis és mtsai, 2009; Figueredo, De Baca és Woodley, 2013). A *lassú stratégiák* jellemzői az embernél: a jövőorientált attitűd, a viselkedési stratégiák viszonylag hosszú távú fókuszálása, például a késleltetett kielégülésre való képesség. Ezek a stratégiák a magasabb szülői befektetést (azaz az utódok gondozására fordított több időt és több erőforrást) is magukban foglalják. Ezzel szemben a *gyors stratégiákat* viszonylag rövid távú fókusz és jelenorientált magatartás jellemzi, ahol agresszívebb, illetve kockázatvállaló magatartás jellemző az azonnali jutalmak maximalizálása érdekében (Griskevicius és mtsai, 2013). A párkapcsolati dimenzióban elsősorban a rövid távú kapcsolatok és a szexualitás dominanciája jellemző (Chen és Chang, 2016). Továbbá a gyorsabb életmenet-stratégiák középpontjában a korai szaporodási érettség, a gyakori partnerváltás és a társas kapcsolatokba vagy utódokba való alacsonyabb befektetés áll (Belsky, Steinberg és Draper, 1991; Nettle, 2010). Számos fajnál a lassú és gyors tulajdonságok sokfélesége jelenik meg (Bielby és mtsai, 2007; Kraus, Thomson, Kunkle és Trillmich, 2005). Az emberek a kontinuum lassú vége felé helyezkednek el, más emlősfajokhoz képest, de számtalan gyors életmenet-jellemzővel is rendelkeznek (Ellis és mtsai, 2009; Hawkes, 2006; Heylighen és Bernheim, 2004).

Az egyének lassú, illetve gyors életmenet-stratégiája tulajdonképpen az egyes komponensek mintázata és egymással való összekapcsolódása révén alakul, melynek számos kritikus környezeti meghatározója van. A legjelentősebb tényezők a kiszámíthatatlanság, a kíméletlenség/durvaság és az erőforráshiány (Brumbach és mtsai, 2009; Ellis és mtsai, 2009; Griskevicius, Delton, Robertson és Tybur, 2011). A kiszámíthatatlanság a környezet változásának kiszámíthatatlanságát jelenti, míg a durvaságot a megbetegedési-halálozási arányok reprezentálják. A durvaság azt határozza meg, hogy a környezeti tényezők milyen mértékben okoznak sérülést, fogyatékoságot vagy halált az egyes fejlődési szakaszokban egy populáción belül. A kiszámíthatatlanság a durvaság térbeli és/vagy időbeli változékonyságának is tekinthető (Brumbach és mtsai, 2009; Ellis és mtsai, 2009). Végül, az erőforráshiány az erőforrások elérhetőségét és az erőforrásokért folyó verseny jellegét és intenzitását írja le (Ellis és mtsai, 2009; Griskevicius és mtsai, 2011). Magasabb megbetegedési-halálozási arányok és a körülmények nagyobb változékonysága (azaz a magasabb kiszámíthatatlanság és a zordabb, kíméletlenebb környezeti feltételek) esetén nagy a kockázata annak, hogy az egyedek még azelőtt meghalnak, hogy utódokat hoznának létre, így a szelekció a gyorsabb stratégiáknak kedvez. Vagyis a rosszabb életfeltételek és a nagyobb környezeti fenyegetés arra ösztönzi az egyedeket, hogy viszonylag korán kezdjék el az utód-nemzést. Ezzel szemben a zord, de kiszámítható környezeti feltételek a lassabb stratégiáknak kedveznek, amelyek fokozzák a testi fejlődésbe való befektetést, így az érési folyamat lassul, és a szexuális aktivitás időzítése is későbbre toódik, ezzel növelve az egyed túlélési esélyét (Del Giudice és mtsai, 2015; Ellis és mtsai, 2009; Figueredo és mtsai, 2013). Általánosabban, a korai életkorban a nagy fokú kiszámíthatatlanság és durvaság környezeti mutatói a szűkös erőforrásokkal együtt a fiziológiai fejlődés és a szexuális érés felgyorsításával járó gyorsabb életmenet-stratégiáknak kedveznek (Belsky, Houts és Fearon, 2010; Ellis, 2004; Wilson és Daly, 1997). A gyorsabb stratégiák előnyösebbek, ha a jövő bizonytalan és az élettartam kiszámíthatatlan, vagy a halálozási és megbetegedési arányok magasnak tűnnek (Bereczkei és Csanaky, 2001). Ilyen körülmények között az azonnali jutalmak keresése adaptív lehet az erőforrás-allokáció költség-haszon arányának javítása miatt. Mivel a jövőbeli fitnessnyereségek (fizikai érés, tartós párkapcsolat, egészséges utódok stb.) kevésbé elérhetőek vagy bizonytalanok, az aktuálisan elérhető erőforrások rövidebb távú célokért történő felhasználása eredményesebb, bár nem feltétlenül idéz elő elegendő jövőbeli hasznot (Chen és Chang, 2016). A kevésbé zord vagy kiszámíthatóbb

körülmények, illetve a megfelelő mennyiségű erőforráshoz való hozzáférés azonban az életmenet-stratégiákat egy lassabb forma felé módosíthatja, kiemelve annak az értékelési folyamatnak a fontosságát, hogy ezeket a környezeti jeleket hogyan figyeljük és értelmezzük. A gyermekkori környezeti feltételek egyértelműen formálják az információfeldolgozást, így a korai életszakaszban a környezeti tényezők jelentősen befolyásolják, hogy az egyén hogyan reagál a kiszámíthatatlanságra és a durvaságra a későbbi életszakaszokban.

NEGATÍV KORA ÉLETKORI TAPASZTALATOK ÉS GYORS ÉLETTÖRTÉNETI STRATÉGIÁK

A kora életkori tapasztalatok nemcsak a személyes életmenet-stratégiát befolyásolják; érzékennyé tehetik az egyént a stresszre, és ez befolyásolja a negatív eseményekre adott válaszokat a későbbi életszakaszokban is. Más szóval a felnőttek környezeti stresszorokra, például a zord vagy kiszámíthatatlan környezetre adott reakciói, a gyermekkori viszontagságok és tapasztalatok függvényében változnak (Griskevicus és mtsai, 2011, 2013; White, Li, Griskevicus, Neuberg és Kenrick, 2013). Korábbi kutatások kimutatták, hogy a gyermekkori szocioökonómiai státusz (SES) megbízható mutatója a korai életkori környezeti viszontagságoknak (Belsky, Schlomer és Ellis, 2012; Griskevicus és mtsai, 2011). Az alacsony SES több személyes, családi stresszrel kapcsolódik össze (pl. a szülők többszöri munkahelyváltása; instabil vagy bizonytalan foglalkoztatás stb.), amelyek durvább, kiszámíthatatlanabb környezetet jelentenek gyermekkorban. Ennek megfelelően az alacsony gyermekkori SES összefüggésbe hozható olyan gyors életmenet-stratégiákkal kapcsolatos tulajdonságokkal, mint például az impulzivitás, a kockázatvállalás és a korlátlan szocioszexuális orientáció (Belsky és mtsai, 2010; Brumbach és mtsai, 2009; De Baca és mtsai, 2016; Griskevicus és mtsai, 2011; Nettle, 2010). Az újabb eredmények szerint azonban ellentmondásos a SES alkalmazása a környezet kíméletlenségének reprezentálására: egyes kutatások szerint az alacsony SES az erőforrások szűkösségének mutatója, míg más tanulmányok a SES-t a halálzási-morbiditási veszélyek jelzőjeként definiálják (további részletekért lásd Belsky és mtsai, 2012; Chang és Lu, 2018; Griskevicus és mtsai, 2011).

A SES mellett az egyének érzékenyek a kiszámíthatatlanság környezeti jelzéseire is (Brumbach és mtsai, 2009; Ellis és mtsai, 2009; Griskevicus és mtsai, 2011). Például a korai pubertás, amely a gyors életmenet-stratégia egyértelmű mutatója, összefüggésbe hozható a kedvezőtlen családi működéssel (azaz a környezeti kiszámíthatatlanság mutatóival), melynek elemei például az apai távollét, a családi konfliktusok gyakorisága és a szülői gondoskodás hiánya (Belsky, 2012; Chang és Lu, 2018; Ellis, 2013). Továbbá az ilyen hátrányos jellemzőkkel rendelkező családok gyakran tapasztalnak a kiszámíthatatlansághoz és a durvasághoz kapcsolódó gazdasági-társadalmi stresszorokat (pl. alacsony jövedelem, lakhatási bizonytalanság, bizonytalan foglalkoztatás stb.). Számos tanulmány kimutatta, hogy az anyagi-társadalmi stresszorok jelenléte a korai életkorban kedvez a gyorsabb stratégiáknak, amelyek bizonyos biodemográfiai jelenségekhez, például korábbi pubertáskorhoz vezetnek. Ráadásul mindezen tényezők hatására a gyors életmenet-stratégia egyéb, viselkedéses mutatói is nagy valószínűséggel megjelennek, mint például az opportunista vagy kizsákmányoló viselkedés, az ellenséges attitűd és a gyenge szociális készségek (Belsky és mtsai, 1991; Brumbach és mtsai, 2009; Chang és Lu, 2018; De Baca és mtsai, 2016; Gladden, Figueredo, Andrejzák, Jones és Smith-Castro, 2013).

KORAI ÉLETKORI STRESSZOROK ÉS SZEMÉLYISÉGFEJLŐDÉS

A korai tapasztalatok alakítják az egyén érését, befolyásolva az aktuális környezethez való későbbi alkalmazkodást, mégpedig a személyiségvonások fejlődésének szabályozásán keresztül. A gyermekkori viszontagságok egyéni és társas problémákhoz, vagy akár személyiségzavarokhoz is vezethetnek, mivel negatív hatást gyakorolnak az interperszonális kompetenciákra, valamint a szociokognitív és érzelmi működésre (Bjorklund, 2015; Bowlby, 1980; Brumbach és mtsai, 2009; De Baca és mtsai, 2016; Jonason, Zeigler-Hill és Baldacchino, 2017). A durva és nehezen kiszámítható környezeti körülmények erősítik ezt a hatást. Számos vizsgálatban kimutatták például, hogy a negatív családi élmények, például a szülői távollét vagy a szülő-utód konfliktus befolyásolja a stresszre adott viselkedési és neuroendokrin válaszokat (áttekintésért lásd Anacker, O'Donnell és Meaney, 2014; Ellis, 2013). Tehát a bizonytalan vagy kiszámíthatatlan érzelmi környezet kora gyermekkorban megváltoztatja a negatív élményekre adott reakciókat. Korábbi kutatások alapján úgy tűnik, hogy a korai életkori stresszorok (pl. szülő-utód konfliktus) pozitívan kapcsolódnak a gyors életmenet-stratégiák kialakulásához (Chisholm, Quinlivan, Petersen és Coall, 2005; McFarlane és mtsai, 2005; Nettle, 2010; Simpson, Griskevicius és Kim, 2011; Young, Simpson, Griskevicius, Huelsnitz és Fleck, 2017).

A fenti eredményekkel összhangban az is felmerült, hogy a gyermekkori kiszámíthatatlan környezet összefügg a fokozott kockázatérzékeléssel, a végrehajtó funkciók alacsonyabb működési szintjével és a hedonistább attitűddel (Brumbach és mtsai, 2009; De Baca és mtsai, 2016; Figueredo, Cuthbertson, Kauffman, Weil és Gladden, 2012; Hurst és Kavanagh, 2017). A zord körülmények között való felnövekedés befolyásolja a gyermekek szocioemocionális fejlődését, elősegítve az ellenséges és antagonisztikus interperszonális stílusok kialakulását, a viszonylag gyenge szociális készségeket, valamint az alacsonyabb szociális és érzelmi intelligenciát (Brumbach és mtsai, 2009; De Baca és mtsai, 2016; Hurst és Kavanagh, 2017; Jonason és mtsai, 2017).

Az ilyen oportunista, impulzív és rövid távú célok elérése iránt orientált viselkedési stratégiákkal összefüggő személyiségegyek (pl. alacsony Barátságosság és Lelkiismeretesség, valamint magas Neuroticizmus) a gyors életmenet-stratégiák mutatóival is összefüggnek (McFarlane és mtsai, 2005; Young és mtsai, 2017). Ezenkívül az impulzivitás, az extravertió bizonyos aspektusai és a tapasztalatokra való nyitottság (pl. élménykeresés vagy dominancia) olyan gyors élettörténeti jellemzőkkel hozhatók összefüggésbe, mint a magas halálozási arány, a romantikus kapcsolatok fokozott instabilitása, a promiszkuaitás (korlátlan szocioszexuális orientáció) és a különböző önző viselkedésformák (pl. kizsákmányolás, manipuláció; áttekintésért lásd Del Giudice, 2012, 2014). Néhány korábbi tanulmány közvetlenebb kapcsolatot talált az életmenet-stratégiák és a személyiségfejlődés között (Belsky és mtsai, 1991; Gladden és mtsai, 2009; Rushton, 1985), és ezekkel az eredményekkel összhangban a legújabb tanulmányok is azt sugallják, hogy bizonyos személyiségvonások összefügghetnek a gyors élettörténeti vonásokkal. Ilyenek például az alacsony önkontroll, a rövid távú párválasztási stratégia és az önző személyközi viselkedés. Ezek a jellemzők közösek a machiavellizmus, a szubklinikai pszichopátia és a szubklinikai narcizmus, más néven a Sötét Triád (ST; Paulhus és Williams, 2002) esetén. Az ST vonásokhoz (a narcizmus és a pszichopátia nem klinikai szintű formái és a machiavellizmus) több, szociálisan averzív vagy maladaptív tulajdonság is társul: érzéketlenség, manipulativitás (Jones és Paulhus, 2011), csökkentett önkontroll (Jonason és Tost, 2010), önzés, hangsúlyos jelenorientált időszemlélet (Birkás és Csathó, 2015), az impulzusok, szükségletek késleltetésére való képtelenség (Birkás, Csathó, Gács és Bereczkei, 2015; Brumbach és mtsai, 2009) és kizsákmányoló

magatartás (McDonald, Donnellan és Navarrete, 2012). Ezek a jellemzők szoros kapcsolatot mutatnak a gyors életmenet-stratégia indikátoraival is (Jonason, Koenig és Tost, 2010; McDonald és mtsai, 2012).

A SÖTÉT TRIÁD: A KORA ÉLETKORI VISZONTAGSÁGOK GYORS ÉLETTÖRTÉNETI STRATÉGIÁVÁ ALAKULÁSA

A fent említett eredményekkel összhangban az ST vonások bizonyos mértékig a gyors életmenet-stratégiák személyiségmutatóinak tekinthetők (Figueredo, Vasquez, Brumbach, Sefcek, Kirsner és Jacobs, 2005; Jonason és mtsai, 2010; Jonason, Webster, Schmitt, Li és Crysel, 2012; McDonald és mtsai, 2012). Következésképpen ezek a vonások a gyorsabb élettörténeti stratégiákkal kapcsolatos proximális indikátorok csoportját képviselik.

A korábban említett környezeti hatások és életmenet-stratégiák közötti kapcsolódási pontokkal összhangban úgy tűnik, hogy a negatív gyermekkori tapasztalatok (pl. rossz szülő-gyermek kapcsolat, rossz családi működés) szignifikáns összefüggést mutatnak az ST vonások hangsúlyával (Birkás, Láng és Bereczkei, 2015; Jonason, Lyons és Bethell, 2014; Láng és Birkás, 2014, 2015; Láng és Lénárd, 2015; Láng és Abell, 2018). Továbbá más vizsgálatokban kimutatták, hogy számos, az ST tulajdonságokhoz kapcsolódó jellemző a gyors életmenet-stratégiák proximális mutatójaként is értelmezhető (áttekintésért lásd Furnham, Richards és Paulhus, 2013; Jonason, Baughman, Carter és Parker, 2015; Jonason, Icho és Ireland, 2016; Jonason, Li és Czarna, 2013; Muris, Merckelbach, Otgaar és Meijer, 2017; Vize, Lynam, Collison és Miller, 2016). Ezenfelül, összhangban a korai stresszorok személyiségfejlődésre és személyiségfunkciókra gyakorolt hatásával kapcsolatos korábbi eredményekkel (lásd fentebb), van némi bizonyíték arra, hogy az ST vonások a szuboptimális megküzdési stratégiákkal is összefüggnek (Birkás, Gács és Csathó, 2016; Ng, Cheung és Tam, 2014; Rim, 1992). Pontosabban az éretlen, énvédelmi stratégiákra való támaszkodás (Richardson és Boag, 2016), a reaktív affektivitás (Noser, Zeigler-Hill és Besser, 2014) és a specifikus, stresszel összefüggő endokrinológiai reakciók (Pfattheicher, 2016) jellemzik azokat, akikben az ST vonások kifejezettebbek. Ezek az eredmények alátámasztják azt az elképzelést is, hogy az ST tulajdonságok a gyors életmenet-stratégiákhoz kapcsolódó proximális kimeneteknek tekinthetőek. A személyiség irányítja a kognitív-affektív reakciókat, a szocioemocionális mechanizmusokat és az aktuális környezethez való viselkedési alkalmazkodást. Ennek megfelelően a korábbi tanulmányok azt találták, hogy számos, a gyorsabb életmenet-stratégiákhoz kapcsolódó jellemző (pl. korlátlan szocioszexualitás, önzés, impulzivitás stb.) a Sötét Triád vonásokkal összefüggésben is megjelenik. Továbbá a gyorsabb életmenet-stratégiákhoz hasonlóan az ST vonások kialakulása is a negatív kora életkori eseményekkel hozható összefüggésbe.

KÖVETKEZTETÉS ÉS JÖVŐBELI LEHETŐSÉGEK

A jelen tanulmányban áttekintett eredmények azt mutatják, hogy a magasabb stresszel járó kora gyermekkori tapasztalatok a személyiségfejlődéssel együtt alakítják az élettörténeti stratégiákat. Ezen túlmenően ebben az áttekintésben arra törekedtünk, hogy megmutassuk, hogy az énközpontú vagy manipulatív személyiségvonások a gyors életmenet-stratégiák proximális indikátorainak tekinthetők. Ugyanakkor, pont emiatt, ezek a személyiségjellemzők elősegíthetik

a negatív gyermekkori környezet személyiségfejlődésre gyakorolt hatásának vizsgálatát. Általánosabban, úgy gondoljuk, hogy a személyiségvonások nem csupán a környezeti feltételek, tapasztalatok és genetikai tényezők eredményei, hanem az aktuális körülményekhez való alkalmazkodás érdekében kialakult élettörténeti kompromisszumoknak is tekinthetők.

Természetesen, a fentebb bemutatott vizsgálatok módszertani limitációit nem emeltük ki külön-külön, ezért érdemes felhívni a figyelmet arra, hogy a jelen összefoglalóban szereplő összefüggések is néhány esetben csupán egyszeri vizsgálati eredményeken alapulnak. Több idézett tanulmány is korrelatív elemzéseket alkalmazott az egyes együttjárások felfedezésére, melyek nem alkalmasak egyértelmű ok-okozati összefüggések megállapítására. Továbbá az egyes élettörténeti indikátorok, illetve jellemzők, mint például az impulzivitás vagy kötődés, illetve párkapcsolati viselkedés és preferenciák jóval komplexebb, többdimenziós (pl. adaptív-maladaptív impulzivitás) jelenségkörök, mint ahogyan a jelen összefoglalóban szerepelnek. Célunk elsősorban az általános összefüggések, kapcsolódási pontok felvázolása volt, nem az egyes jelenségkörök részletes bemutatása, így ezek átfogóbb és aprólékosabb elemzésétől eltekintettünk.

Mindezen korlátokat figyelembe véve továbbra is úgy tűnik, hogy a gyors életmenet-stratégiák környezeti indikátorai és az ST vonások mint proximatív jelenségek között számos átfedés található. Mindkét esetben a meghatározó tényezők (azaz a kiszámíthatatlanság és a zordság) hasonlóak. Továbbá a Sötét Triád vonások számos olyan viselkedési, szociokognitív és szocio-emocionális jellemzővel mutatnak együttjárást, amelyek hasonlítanak a gyors élettörténeti stratégiák által kialakított reakcióformákhoz, mint például az azonnali jutalom keresése, az önző viselkedés (kihasználás és manipuláció) és a maladaptív stresszreakciók. Az ST ezért hasznos személyiségmodell a gyors élettörténeti stratégiák tanulmányozása szempontjából. A korai életesemények nem feltétlenül eredményeznek káros fejlődési pályákat vagy pszichopatológiai zavarokat, de növelik a negatív fejlődési kimenetelek valószínűségét. A gyors életmenet-stratégiák pedig a környezeti viszonytalanságokhoz való alkalmazkodás eredményeképpen alakulnak. Ahhoz, hogy jobban megértsük az emberi személyiség szerkezetének fejlődését, integrálnunk kell az élettörténet-elmélet és a személyiségfejlődés kutatásának eredményeit. A személyiség olyan modelljének kidolgozása, amely magában foglalja ezeket az átfogó ismereteket, új utakat nyithat a személyiségkutatás számára.

IRODALOM

- Anacker, C., O'Donnell, K. J., & Meaney, M. J. (2014). Early life adversity and the epigenetic programming of hypothalamic-pituitary-adrenal function. *Dialogues in Clinical Neuroscience*, 16(3), 321.
- Beaver, K. M., Hartman, S., & Belsky, J. (2015). Differential susceptibility to parental sensitivity based on early-life temperament in the prediction of adolescent affective psychopathic personality traits. *Criminal Justice and Behavior*, 42(5), 546–565.
- Belsky, J. (2012). The development of human reproductive strategies: Progress and prospects. *Current Directions in Psychological Science*, 21(5), 310–316.
- Belsky, J., Houts, R. M., & Fearon, R. P. (2010). Infant attachment security and the timing of puberty: Testing an evolutionary hypothesis. *Psychological Science*, 21(9), 1195–1201.
- Belsky, J., Schlomer, G. L., & Ellis, B. J. (2012). Beyond cumulative risk: Distinguishing harshness and unpredictability as determinants of parenting and early life history strategy. *Developmental Psychology*, 48(3), 662.

- Belsky, J., Steinberg, L., & Draper, P. (1991). Childhood experience, interpersonal development, and reproductive strategy: An evolutionary theory of socialization. *Child Development*, 62(4), 647–670.
- Berezkei, T., & Csanaky, A. (2001). Stressful family environment, mortality, and child socialization: Life-history strategies among adolescents and adults from unfavorable social circumstances. *International Journal of Behavioral Development*, 25, 501–508.
- Bielby, J., Mace, G. M., Bininda-Emonds, O. R. P., Cardillo, M., Gittleman, J. L., Jones, K. E., et al. (2007). The fast-slow continuum in mammalian life history: An empirical reevaluation. *The American Naturalist*, 169, 748–757.
- Birkás, B., & Csathó, Á. (2015). Size the day: The time perspectives of the Dark Triad. *Personality and Individual Differences*, 86, 318–320.
- Birkás, B., Csathó, Á., Gács, B., & Berezkei, T. (2015). Nothing ventured nothing gained: Strong associations between reward sensitivity and two measures of Machiavellianism. *Personality and Individual Differences*, 74, 112–115.
- Birkás, B., Gács, B., & Csathó, Á. (2016). Keep calm and don't worry: Different Dark Triad traits predict distinct coping preferences. *Personality and Individual Differences*, 88, 134–138.
- Birkás, B., Láng, A., & Berezkei, T. (2015). Machiavellianism and perceived parental bonding: Different socialization pathways for men and women. *American Journal of Applied Psychology*, 3(4), 109–112.
- Bjorklund, D. F. (2015). Developing adaptations. *Developmental Review*, 38, 13–35.
- Bjorklund, D. F., & Ellis, B. J. (2014). Children, childhood, and development in evolutionary perspective. *Developmental Review*, 34(3), 225–264.
- Bohane, L., Maguire, N., & Richardson, T. (2017). Resilients, overcontrollers and undercontrollers: A systematic review of the utility of a personality typology method in understanding adult mental health problems. *Clinical Psychology Review*, 57, 75–92.
- Bowlby, J. (1980). *Attachment and loss: Vol. 3. Loss: Sadness and depression*. New York: Basic Books.
- Briley, D. A., & Tucker-Drob, E. M. (2014). Genetic and environmental continuity in personality development: A metaanalysis. *Psychological Bulletin*, 140, 1303–1331.
- Brumbach, B. H., Figueredo, A. J., & Ellis, B. J. (2009). Effects of harsh and unpredictable environments in adolescence on development of life history strategies. *Human Nature*, 20(1), 25–51.
- Buss, D. (2015). *Evolutionary psychology: The new science of the mind*. Psychology Press.
- Chang, L., & Lu, H. J. (2018). Resource and extrinsic risk in defining fast life histories of rural Chinese left-behind children. *Evolution and Human Behavior*, 39(1), 59–66.
- Chen, B. B., & Chang, L. (2016). Procrastination as a fast life history strategy. *Evolutionary Psychology*, 14(1), 1474704916630314.
- Chisholm, J. S. (1999). *Death, hope and sex: Steps to an evolutionary ecology of mind and morality*. Cambridge University Press.
- Chisholm, J. S., Ellison, P. T., Evans, J., Lee, P. C., Lieberman, L. S., Pavlik, Z., et al. (1993). Death, hope, and sex: Life-history theory and the development of reproductive strategies [and comments and reply]. *Current Anthropology*, 34, 1–24. <https://doi.org/10.2307/2743728>.
- Chisholm, J. S., Quinlivan, J. A., Petersen, R. W., & Coall, D. A. (2005). Early stress predicts age at menarche and first birth, adult attachment, and expected lifespan. *Human Nature*, 16(3), 233–265.
- De Baca, T. C., Wahl, R. A., Barnett, M. A., Figueredo, A. J., & Ellis, B. J. (2016). Adversity, adaptive calibration, and health: The case of disadvantaged families. *Adaptive Human Behavior and Physiology*, 2(2), 93–115.
- Del Giudice, M. (2012). Fetal programming by maternal stress: Insights from a conflict perspective. *Psychoneuroendocrinology*, 37(10), 1614–1629.

- Del Giudice, M. (2014). An evolutionary life history framework for psychopathology. *Psychological Inquiry*, 25(3–4), 261–300.
- Del Giudice, M., Gangestad, S. W., & Kaplan, H. S. (2015). Life history theory and evolutionary psychology. In D. M. Buss (Ed.), *The handbook of evolutionary psychology* (Vol. 1, pp. 88–114). Wiley. Foundations.
- Ellis, B. J. (2004). Timing of pubertal maturation in girls: An integrated life history approach. *Psychological Bulletin*, 130, 920–958.
- Ellis, B. J. (2013). The hypothalamic–pituitary–gonadal axis: A switch-controlled, condition-sensitive system in the regulation of life history strategies. *Hormones and Behaviour*, 64(2), 215–225.
- Ellis, B. J., Figueredo, A. J., Brumbach, B. H., & Schlomer, G. L. (2009). Fundamental dimensions of environmental risk. *Human Nature*, 20(2), 204–268.
- Figueredo, A. J., Cuthbertson, A. M., Kauffman, I. A., Weil, E., & Gladden, P. R. (2012). The interplay of behavioral dispositions and cognitive abilities: Sociosexual orientation, emotional intelligence, executive functions and life history strategy. *Temas em Psicologia*, 20(1), 87–100.
- Figueredo, A. J., De Baca, T. C., & Woodley, M. A. (2013). The measurement of human life history strategy. *Personality and Individual Differences*, 55(3), 251–255.
- Figueredo, A. J., Vásquez, G., Brumbach, B. H., Sefcek, J. A., Kirsner, B. R., & Jacobs, W. J. (2005). The K-factor: Individual differences in life history strategy. *Personality and Individual Differences*, 39(8), 1349–1360.
- Furnham, A., Richards, S. C., & Paulhus, D. L. (2013). The dark triad of personality: A 10 year review. *Social and Personality Psychology Compass*, 7(3), 199–216.
- Gladden, P. R., Figueredo, A. J., Andrejzak, D. J., Jones, D. N., & Smith-Castro, V. (2013). Reproductive strategy and sexual conflict: Slow life history strategy inhibits negative androcentrism. *Journal of Methods and Measurement in the Social Sciences*, 4(1), 48–71.
- Gladden, P. R., Figueredo, A. J., & Jacobs, W. J. (2009). Life history strategy, psychopathic attitudes, personality, and general intelligence. *Personality and Individual Differences*, 46(3), 270–275.
- Griskevicius, V., Ackerman, J. A., Cantu, S. M., Delton, A. W., Robertson, T. E., Simpson, J. A., et al. (2013). When the economy falters, do people spend or save? Responses to resource scarcity depend on childhood environment. *Psychological Science*, 24, 197–205.
- Griskevicius, V., Delton, A. W., Robertson, T. E., & Tybur, J. M. (2011). The environmental contingency of life history strategies: Influences of mortality and SES on reproductive timing. *Journal of Personality and Social Psychology*, 100, 241–254.
- Hawkes, K. (2006). Slow life histories and human evolution. In K. Hawkes & R. R. Paine (Eds.), *The evolution of human life history* (pp. 95–126). Santa Fe, NM: School of American Research Press.
- Heylighen, F., & Bernheim, J. (2004). From quantity to quality of life: rK selection and human development. *Social Indicators Research*, 1–14.
- Hurst, J. E., & Kavanagh, P. S. (2017). Life history strategies and psychopathology: The faster the life strategies, the more symptoms of psychopathology. *Evolution and Human Behavior*, 38(1), 1–8.
- Jonason, P. K., Baughman, H. M., Carter, G. L., & Parker, P. (2015). Dorian Gray without his portrait: Psychological, social, and physical health costs associated with the Dark Triad. *Personality and Individual Differences*, 78, 5–13.
- Jonason, P. K., Icho, A., & Ireland, K. (2016). Resources, harshness, and unpredictability: The socioeconomic conditions associated with the dark triad traits. *Evolutionary Psychology*, 14(1), 1474704915623699.
- Jonason, P. K., Koenig, B. L., & Tost, J. (2010). Living a fast life. *Human Nature*, 21(4), 428–442.
- Jonason, P. K., Li, N. P., & Czarna, A. Z. (2013). Quick and dirty: Some psychosocial costs associated with the Dark Triad in three countries. *Evolutionary Psychology*, 11(1), 147470491301100116.

- Jonason, P. K., Lyons, M., & Bethell, E. (2014). The making of darth vader: Parent–child care and the dark triad. *Personality and Individual Differences*, 67, 30–34.
- Jonason, P. K., & Tost, J. (2010). I just cannot control myself: The Dark Triad and self-control. *Personality and Individual Differences*, 49(6), 611–615.
- Jonason, P. K., Webster, G. D., Schmitt, D. P., Li, N. P., & Crysel, L. (2012). The antihero in popular culture: Life history theory and the dark triad personality traits. *Review of General Psychology*, 16(2), 192.
- Jonason, P. K., Zeigler-Hill, V., & Baldacchino, J. (2017). Before and after: Personality pathology, childhood conditions, and life history outcomes. *Personality and Individual Differences*, 116, 38–43.
- Jones, D. N., & Paulhus, D. L. (2011). The role of impulsivity in the Dark Triad of personality. *Personality and Individual Differences*, 51(5), 679–682.
- Kaplan, H. S., & Gangestad, S. W. (2005). Life history theory and evolutionary psychology. *The Handbook of Evolutionary Psychology*, 68–95.
- Kennis, M., Rademacher, A. R., & Geuze, E. (2013). Neural correlates of personality: An integrative review. *Neuroscience and Biobehavioral Reviews*, 37(1), 73–95.
- Kraus, C., Thomson, D. L., Kunkele, J., & Trillmich, F. (2005). Living slow and dying young? Life history strategy and age-specific survival rates in a precocial small mammal. *Journal of Animal Ecology*, 74, 171–180.
- Kundakovic, M., & Champagne, F. A. (2015). Early-life experience, epigenetics, and the developing brain. *Neuropsychopharmacology*, 40(1), 141–153.
- Láng, A., & Abell, L. (2018). Relationship between interparental functioning and adolescents' level of machiavellianism: A multi-perspective approach. *Personality and Individual Differences*, 120, 213–221.
- Láng, A., & Birkás, B. (2014). Machiavellianism and perceived family functioning in adolescence. *Personality and Individual Differences*, 63, 69–74.
- Láng, A., & Birkás, B. (2015). Machiavellianism and parental attachment in adolescence: Effect of the relationship with same-sex parents. *SAGE Open*, 5(1), 2158244015571639.
- Láng, A., & Lénárd, K. (2015). The relation between memories of childhood psychological maltreatment and Machiavellianism. *Personality and Individual Differences*, 77, 81–85.
- Markon, K. E., Krueger, R. F., & Watson, D. (2005). Delineating the structure of normal and abnormal personality: An integrative hierarchical approach. *Journal of Personality and Social Psychology*, 88, 139–157.
- McDonald, M. M., Donnellan, M. B., & Navarrete, C. D. (2012). A life history approach to understanding the Dark Triad. *Personality and Individual Differences*, 52(5), 601–605.
- McFarlane, A., Clark, C. R., Bryant, R. A., Williams, L. M., Niaura, R., Paul, R. H., et al. (2005). The impact of early life stress on psychophysiological, personality and behavioral measures in 740 nonclinical subjects. *Journal of Integrative Neuroscience*, 4, 27–40.
- Muris, P., Merckelbach, H., Otgaar, H., & Meijer, E. (2017). The malevolent side of human nature: A meta-analysis and critical review of the literature on the dark triad (Narcissism, machiavellianism, and psychopathy). *Perspectives on Psychological Science*, 12(2), 183–204.
- Nettle, D. (2010). Dying young and living fast: Variation in life history across English neighborhoods. *Behavioral Ecology*, 21(2), 387–395.
- Newton-Howes, G., Clark, L. A., & Chanen, A. (2015). Personality disorder across the life course. *The Lancet*, 385(9969), 727–734.
- Ng, H. K., Cheung, R. Y. H., & Tam, K. P. (2014). Unraveling the link between narcissism and psychological health: New evidence from coping flexibility. *Personality and Individual Differences*, 70, 7–10.

- Noser, A. E., Zeigler-Hill, V., & Besser, A. (2014). Stress and affective experiences: The importance of dark personality features. *Journal of Research in Personality, 53*, 158–164.
- Ogle, C. M., Rubin, D. C., & Siegler, I. C. (2015). The relation between insecure attachment and post-traumatic stress: Early life versus adulthood traumas. *Psychological Trauma: Theory, Research, Practice, and Policy, 7*(4), 324.
- Paulhus, D. L., & Williams, K. M. (2002). The dark triad of personality: Narcissism, Machiavellianism, and psychopathy. *Journal of Research in Personality, 36*(6), 556–563.
- Pfattheicher, S. (2016). Testosterone, cortisol and the Dark Triad: Narcissism (but not Machiavellianism or psychopathy) is positively related to basal testosterone and cortisol. *Personality and Individual Differences, 97*, 115–119.
- Richardson, E. N., & Boag, S. (2016). Offensive defenses: The mind beneath the mask of the dark triad traits. *Personality and Individual Differences, 92*, 148–152.
- Rim, Y. (1992). Machiavellianism and coping styles. *Personality and Individual Differences, 13*(4), 487–489.
- Rushton, J. P. (1985). Differential K theory and race differences in E and N. *Personality and Individual Differences, 6*(6), 769–770.
- Simpson, J. A., Griskevicius, V., & Kim, J. S. (2011). Evolution, life history theory, and personality. *Handbook of Interpersonal Psychology: Theory, Research, Assessment, and Therapeutic Interventions*, 75–89.
- Vize, C. E., Lynam, D. R., Collison, K. L., & Miller, J. D. (2016). Differences among dark triad components: A meta-analytic investigation. *Personality Disorders: Theory, Research, and Treatment*. <http://dx.doi.org/10.1037/per0000222>.
- White, A. E., Li, Y. J., Griskevicius, V., Neuberg, S. L., & Kenrick, D. T. (2013). Putting all your eggs in one basket: Life-history strategies, bet hedging, and diversification. *Psychological Science, 24*(5), 715–722.
- Wilson, M., & Daly, M. (1997). Life expectancy, economic inequality, homicide, and reproductive timing in Chicago neighbourhoods. *BMJ: British Medical Journal, 314*(7089), 1271.
- Young, E. S., Simpson, J. A., Griskevicius, V., Huelsnitz, C. O., & Fleck, C. (2017). Childhood attachment and adult personality: A life history perspective. *Self and Identity, 1*–17.

The Dark Triad as Indicator of Fast Life History Strategies: The impact of Early Stressors and Adaptation to Adverse Circumstances on Personality Development

Béla Birkás and Árpád Csathó

Life history theory posits that behavioural adaptation to various environmental (ecological and/or social) conditions encountered during childhood is regulated by a wide variety of different traits resulting in various behavioural strategies. Unpredictable and harsh conditions tend to produce *fast* life history strategies, characterised by early maturation, a higher number of sexual partners to whom one is less attached and less parenting of offspring. Unpredictability and harshness not only affect dispositional social and emotional functioning, it may also promote the development of personality traits linked to higher rates of instability in social relationships or more self-interested behaviour. Similarly, detrimental childhood

experiences, such as poor parental care or high parent-child conflict affect personality development and may create a more distrustful, malicious interpersonal style. The aim of this brief review is to survey and summarise findings on the impact of negative early-life experiences on development of personality and fast life history strategies. By showing that there are parallels in adaptations to adversity in these two domains we hope to lend weight to current and future attempts to provide a comprehensive insight of personality traits and functions on the ultimate and proximate levels.

KEYWORDS

life history theory, early life stress, fast life strategies, personality development, the dark triad

---

Open Access. A cikk a Creative Commons Attribution 4.0 International License (<https://creativecommons.org/licenses/by/4.0>) feltételei szerint publikált Open Access közlemény, melynek szellemében a cikk bármilyen médiumban szabadon felhasználható, megosztható és újraközölhető, feltéve, hogy az eredeti szerző és a közlés helye, illetve a CC License linkje és az esetlegesen végrehajtott módosítások feltüntetésre kerülnek. (SID_1)

